

ZNEUŽITÍ PRÁVA OCHRANNÝMI AUTORSKÝMI ORGANIZACEMI

MICHAL ŠALOMOUN

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Ochranné autorské organizace, mezi které patří jednak kolektivní správci autorských práv, ale i nejrůznější organizace, které chrání zájmy autorů, výkonných umělců a dalších subjektů vykonávají svoji činnost v zájmu těchto subjektů. Obecně lze tuto činnost označit jako hodnou chvály a respektu. Některé metody, které však tyto organizace používají, nelze v obecné rovině schvalovat. Problematickou praxí je zejména podávání trestních oznámení na rušitele autorských práv za situace, kdy je možné vyřešit věc u civilního soudu. Dalším nešvarem je desinformování a strašení veřejnosti ohledně právních důsledků při užití autorských děl bez souhlasu jejich autora. Organizace, které sami sebe označují jako odborníky na autorskoprávní problematiku, se pak mnohdy chovají jako ti nejpřízemnější vymahači dluhů.

Key words in original language

Kolektivní správa, ochranné autorské organizace, autorské právo, zneužití práv.

Abstract

Authors protection organization in which belong collective management organization and others subject which protect aims of authors, performers and others subjects. Generally can man characterized acting this organization as good. Some of methods, which they use but are not acceptable. Problems is accusation of infringer crime when is not necessary and when it is possible to take a legal civil action. Other problem is desinformation and threatening public from responsibility of using works without authors consent. Organisations, which define itself as experts of author law, behave as rough debt collector.

Key words

Collective management, Authors protection organization, Copyright, misuse right.

Trh s autorskými díly a dalšími právem chráněnými artefakty jako jsou umělecké výkony, zvukové a zvukovo obrazové záznamy je značně rozsáhlý. Těžko odhadovat, kolik se v něm točí peněz, ale málo to rozhodně nebude. Není proto divu, že se na uvedeném trhu pohybují nejrůznější hráči. Jedním ze subjektů, které vstupují při obchodu s výše uvedenými artefakty do hry, jsou ochranné autorské organizace. Tyto subjekty sdružují autory,

výkonné umělce, případně jiné nositele práv autorských a práv příbuzných k autorskému právu. Účelem této organizovanosti bývá snadná využitelnost těchto práv a ochrana zájmů zastoupených členů. Proto se ostatně tyto organizace mnohdy označují přívlástkem ochranné. Otázkou však je, co chrání, a proti komu.

Mezi ochrannými autorskými organizacemi můžeme najít jednak organizace, které jsou tzv. kolektivními správci autorských práv a práv příbuzných k autorskému právu dále ty, které jimi nejsou. Kolektivní správa je upravena zákonem a jejím účelem je kolektivní uplatňování autorských práv a kolektivní ochrana majetkových práv autorských a majetkových práv souvisejících s právem autorským a umožnění zpřístupňování předmětů těchto práv veřejnosti (§ 95 odst. 1 AutZ). Uvedený účel je však v podstatě totožný s účelem existence a fungování jiných autorských organizací. Rozdíl mezi kolektivními správci a ostatními autorskými organizacemi je v rozsahu jejich působení. Jelikož existují práva, která jsou ze zákona spravována kolektivně, a zákonodárce znemožňuje jejich jiný výkon, než prostřednictvím příslušného kolektivního správce, mají kolektivní správci privilegované a v příslušném rozsahu monopolní postavení.

Kolektivní správci tak mají určité oprávnění (státní koncesi) pro provádění určité správy autorských práv. Proti nim ostatní autorské organizace tato monopolní postavení nemají, a fungují jako běžné umělecké agentury. Nutno říci, že i kolektivní správci se chovají jako tyto běžné umělecké agentury a to ohledně správy práv, které nejsou ze zákona spravované kolektivně. Imanentní součástí činnosti ochranných autorských organizací je starost o peníze jejich členů. Vzhledem k vlastnostem uměleckých artefaktů nazývané potenciální ubiquita, tedy možná všudypřítomnost, lze tyto umělecké artefakty do nekonečna množit a rozšiřovat. Snadná dostupnost rozmnožovací techniky jako jsou počítače, kopírky a digitální fotoaparáty pak tuto teoretickou možnost uvedla do každodenní praxe.

Podle autorského práva může autor díla za užití díla žádat po jeho uživateli odměnu. Za užití díla se pak mimo jiné považuje např. zhotovení rozmnoženiny nebo stažení příslušného díla z internetu. Vzhledem k tomu, že je možno po uživateli žádat odměnu, ochranné autorské organizace tuto odměnu po uživateli žádají. Na samotném vyžadování této odměny není nic závadného, problematický může však být způsob, jakým tak ochranné autorské organizace činí.

Z hlediska právního nejde o nic více, než o to, že autorské organizace zastupují konkrétního autora anebo jiného nositele práva proti uživateli (dlužníkovi), věci němuž má autor, případně jiný nositel práva, právo na peněžité plnění (pohledávku). Zbývá v podstatě právně technický problém, jak dosáhnout toho, aby dlužník svůj dluh zaplatil. V klasickém civilizovaném světě se dlužník vyzve k plnění, stanoví se mu lhůta k plnění, a po jejím marném uplynutí se věřitel obrátí se svým právem na civilní

soud. Nutno říci, že tyto úkony jsou v režii věřitele, který musí platit soudní náklady (soudní poplatek, případně náklady na právní zastoupení), nicméně může v rámci sporu požadovat jejich náhradu na dlužníkovi. Každopádně však musí věřitel nejdříve tyto náklady vynaložit ze svého a teprve následně se jejich úhrady může domáhat.

Ochranné autorské organizace však dluhy (zejména dluhy za neoprávněné užití právem chráněných artefaktů) tímto způsobem nevymáhají. Celou situaci řeší podáním trestního oznámení na dlužníka s tím, že se do trestního řízení přihlásí se svým nárokem na náhradu škody. Uvedená praktika je běžná u nejruznějších inkasních agentur a vymahačů dluhů, kteří podávají na dlužníky trestní oznámení pro spáchání podvodu, s tím, že se rovněž přihlašují do trestního řízení s právem na náhradu škody. Celé trestní řízení se v pak nekoná kvůli ochraně společnosti, ale v podstatě kvůli vymožení ryze soukromých dluhů. Samozřejmě, že náklady na vymáhání těchto soukromých dluhů pak nese jejich věřitel, jako je tomu při vymáhání dluhů u civilního soudu, ale stát.

Zatímco při podání trestního oznámení na dlužníka pro podvod (§ 209 TZ) je součástí skutkové podstaty přečinu podvodu způsobení škody nikoli nepatrné (5.000,-Kč), při podání trestního oznámení pro přečin porušení autorského práva, práv souvisejících s autorským právem a práv k databázi (§ 270 TZ) není škoda pojmovým znakem skutkové podstaty přečinu. Trestně stíhat dlužníka za porušení autorského práva je tedy možné i tehdy, když by nositeli tohoto práva nevznikla škoda vůbec žádná, nebo menší než 5.000,-Kč. Přestože je to mnohdy nanejvýš absurdní vymáhat bagatelní částky formou podávání trestních oznámení, přesto se k těmto praktikám mnohdy ochranné autorské organizace uchylují. Nejde o nic jiného, než o zneužití autorského práva ke kriminalizaci dlužníka. Tuto praktiku dokonce posuzoval i Ústavní soud a jednoznačně ji ve svém nálezu ze dne 12. 10. 2006, sp. zn. (I. ÚS 69/06) odsoudil.

Uvedený případ pojednával o situaci, kdy občanské sdružení OSA – Ochranný svazu autorský podal trestní oznámení na porušování autorských práv provozovatelem restaurace. Ústavní soud uvedl tuto právní větu: Proti jednáním porušujícím práva vyplývající z občanskoprávních předpisů je třeba v první řadě brojit soukromoprávními prostředky podle zásady *vigilantibus iura*. Při jejich nedostatečnosti uplatnit sankce správní, a teprve na posledním místě, jako *ultima ratio*, právo trestní. Opačný přístup, tedy užití trestněprávního postupu, aniž by prostředky jiných právních odvětví byly použity, by byl v rozporu s již naznačeným principem subsidiarity trestní represe, který vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě. Ústavní soud se dále vyjádřil k praktikám podávání trestních oznámení ochrannými autorskými organizacemi. „Ústavní soud má též za nutné připomenout postavení kolektivních správců autorských práv. V projednávané věci autorské svazy spor se stěžovatelem neřešily cestou

občanskoprávní, nýbrž ve věci podaly trestní oznámení, ač jsou profesionálními organizacemi předurčenými k odbornému hájení práv autorů. Ústavní soud je toho názoru, že pokud k ochraně autorských práv byly vytvořeny takovéto specializované subjekty se zákonem danými oprávněními, mezi jejichž povinnosti patří mimo jiné právě i vymáhání nároků vzniklých z neoprávněného výkonu kolektivně spravovaných práv (srovnej např. § 100 autorského zákona), je třeba nutnost zásahu orgánů činných v trestním řízení zvažovat zvláště pečlivě. V této souvislosti lze i poznamenat, že z pohledu práva autorského je nepřipustné, aby se kolektivní správce autorských práv zbavoval své úlohy hájit práva autorů jejím přenesením na orgány činné v trestním řízení. Podání trestního oznámení na osobu porušující autorská práva nezavazuje kolektivního správce povinnosti domáhat se vzniklých nároků cestou občanskoprávní, kterou mu ukládá § 100 odst. 1 písm. i) autorského zákona.“

K uvedené praxi je třeba poznamenat, že trestní řád umožňuje přiznat poškozenému „pouze“ právo na náhradu škody (§ 43 odst. 3 Tř). Pokud se ovšem jedná o neoprávněné užití autorského díla, nedochází zde ke škodě autora, ale k bezdůvodnému obohacení na úkor autora. Bezdůvodné obohacení pak spočívá v tom, že uživatel díla užil dílo, aniž by zaplatil autorovi díla odměnu, tedy se na jeho úkor obohatil. Je to v podstatě to samé, jako když někdo bez právního důvodu bydlí v nemovitosti, také se na úkor majitele nemovitosti obohacuje. Celá tato idea získat za neoprávněné užití autorského díla peníze v adhezním řízení, je tak právně neuskutečnitelná. Problémem však je, že uvedený argument dokáže málokdo z orgánů činných v trestním řízení správně právně vyhodnotit. Paradoxem je, že v civilním sporu by uvedené aspekty hodnotil krajský soud, neboť je příslušný projednávat nároky z porušení autorského práva (§9 odst. 2 písm. b) OSŘ). U krajských soudů tyto spory řeší většinou specializovaní soudci. V případě trestních věcí, je však příslušný k projednání věci okresní soud (§ 16 Tř). Soudci okresního soudu projednávající trestní věci však nejsou žádní odborníci na autorské právo, a snad proto nechtějí slyšet výše uvedený argument o nemožnosti přiznání náhrady za neoprávněné užití autorského díla, jež je právně vzato bezdůvodným obohacením v adhezním řízení.

Orgány činné v trestním řízení jsou často manipulovány ochrannými autorskými organizacemi ohledně výkladu autorského práva, které jim předkládají tyto organizace. Zpravidla tento výklad autorského práva bez výhrad přijímají, a slouží pak vlastně jako výběřčí poplatků těchto organizací. Uvedený přístup je možno demonstrovat na případu, který se projednával u Okresního soudu v Třebíči pod sp. zn. 2 T 32/2010. Oznamovatelem spáchání trestného činu byla Česká protipirátská unie (dále jen „ČPÚ“). V tomto případě byla 36 letá žena obviněna z trestného činu porušování autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi podle § 152 odst. 1 tr. zákona, kterého se měla dopustit tím, že umístila na internet inzerát, že prodá filmy vypálené na DVD. V 15

prokázaných případech tak skutečně učinila, kdy zkopírovala filmy na DVD a poslala je objednateli. Vše fungovalo tak, že zájemce o film kontaktoval obžalovaná, ta mu zaslala seznam filmů, který má k dispozici. Po výběru zájemce mu obžalovaná udělala kopii ze svých legálně nabytých titulů a zaslala mu ji. Nejednalo se o žádnou organizovanou skupinu, která by chrlila několik tisíc kopií za den, ale o spořádanou občanku, která si takto filmy kupovala, a proto ji napadlo, že by také mohla některé prodat (filmy prodávala za 30 Kč.).

ČPÚ jako poškozená vyčíslila způsobenou škodu na 30.015.904,-Kč, a pro účely tohoto trestního řízení se připojila s návrhem na náhradu škody ve výši 355.504,-Kč. V celém případě bylo znát, že trestní řízení je vedeno jenom kvůli tomu, aby ČPÚ získala nějaké peníze. Soud nakonec v uvedeném případě uznal obžalovanou vinnou a udělil v zásadě výchovný trest. ČPÚ odkázal jako poškozenou s jejím nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních. Uvedený závěr soudu byl v podstatě přijatelný jak pro obžalovanou, tak pro státního zástupce, proto se oba práva podat odvolání vzdali. Jediný, kdo se odvolal, byla ČPÚ.

V uvedených trestních řízeních se ukazuje problematická jedna věc. Orgány činné v trestním řízení, zejména policie má tendenci věřit poškozeným presentovaným ochrannými autorskými organizacemi. Zdůvodňuje to tím, že oni jsou přece profesionálové, tak dobře vědí, co činí. V uvedeném případě nebylo nikomu divné, že zatímco je obžalovaná viněna ze zkopírování 15 DVD, které kdyby co-by originály poškozená prodala, tak by utržila maximálně několik set až tisíc Kč, je vyčíslena škoda v řádech milionů Kč. Dalším paradoxem bylo, že policie si za účelem zkoumání toho, zda nabízená DVD byly originály či kopie, vyžádala odborné stanovisko přímo od poškozené ČPÚ. Korunou celého postupu bylo, že ČPÚ zpracování tohoto stanoviska policii vyfakturovala.

Astronomická výše škody, kterou vypočetla ČPÚ, měla svůj původ i v seznamu filmů, který obžalovaná zasílala zájemcům o koupi filmů. ČPÚ totiž svoji újmu odvozovala od všech titulů uvedených na seznamu, kterých bylo několik set a nikoli z fakticky zkopírovaných 15 DVD. ČPÚ argumentovala ustanovením § 14 AutZ odst. 1, které zní: Rozšiřováním originálu nebo rozmnoženiny díla se rozumí zpřístupňování díla v hmotné podobě prodejem nebo jiným převodem vlastnického práva k originálu nebo k rozmnoženině díla, včetně jejich nabízení za tímto účelem. Z dovětku uvedeného ustanovení, že za rozšiřování se považuje i nabízení díla, pak ČPÚ dovodila, že obžalovaná protiprávně užila všechny filmy uvedené na seznamu. V uvedeném případě je však třeba použít teleologický výklad, podle kterého nelze vůbec o rozšiřování díla mluvit tehdy, když nebylo dílo předtím rozmnoženo. Aby bylo možno něco šířit, je třeba to mít k dispozici – tedy konkrétní rozmnoženinu díla určenou k šíření. Bez rozmnoženiny, která je šířena nebo nabídnuta k šíření, si totiž nelze rozšiřování představit. Pouhým soupisem děl, který měla obžalovaná k dispozici, který vytvořila a

zaslala zájemcům, nedošlo k užití děl zapsaných na seznamu. Něco jiného by byla situace, když by si obžalovaná ke všem legálně nabytým dílům pořídila kopie, a tyto kopie pak nabízela k prodeji. Již samotné nabízení této kopie je možné interpretovat jako rozšiřování díla. Nicméně k užití díla by došlo již před tímto šířením, a to k užití formou rozmnožování (§ 13 AutZ). Rozšiřování není nic jiného, než pokračování v rozmnožování díla, neboť to má na rozdíl od rozmnožování díla skutečný hospodářský smysl. Protiprávnost rozšiřování se v zásadě odvozuje od protiprávnosti rozmnožování. Pokud někdo něco protiprávně rozmnoží, a pak to nabízí dál, jde o protiprávní rozšiřování. V případě obžalované však nedocházelo k protiprávnímu rozmnožování, bez toho aniž by byla konkrétní objednávka. Ze skutečnosti, že měla obžalovaná k dispozici několik set děl, o čemž informovala zájemce o díla, nelze dovodit, že by tato díla rozšiřovala, když je ani nerozmnožovala.

Ochranné autorské organizace jsou zpravidla velmi činné na poli osvěty. Informují veřejnost o autorském právu a zejména o povinnosti každého se zdržet bez souhlasu autora s dílem cokoli dělat. V zásadě mnohem méně informací věnují tyto organizace informování veřejnosti o zákonných licencích. Tedy o možnostech, jak lze legálně užít autorské dílo bez toho, aniž by bylo třeba souhlasu autora. S tím souvisí zpravidla i to, že se za toto užití autorovi neposkytuje odměna. Nejčastější výjimkou v tomto smyslu je užití díla pro osobní potřebu. Podle § 30 Aut Z se za užití díla podle tohoto zákona nepovažuje užití pro osobní potřebu fyzické osoby, jehož účelem není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, nestanoví-li tento zákon jinak. Do práva autorského tak nezasahuje ten, kdo pro svou osobní potřebu zhotoví záznam, rozmnoženinu nebo napodobeninu díla. Z uvedeného omezení autorského práva jsou nicméně výjimky, o kterých je naopak veřejnost prostřednictvím ochranných autorských organizací informována se značnou dramatičností. V kinech je např. promítán spot, při kterém jsou diváci varováni, že je zakázáno si představení natáčet na videokameru nebo jiné záznamové zařízení, s dovětkem, že uvedené jednání je trestné. Uvedené sdělení a varování je značná desinformace. Uvedené jednání je sice zakázané dle § 30 odst. 3 AutZ, nicméně rozhodně není trestné. Ostatně samotné ustanovení autorského zákona, které uvedené jednání zakazuje, není zrovna koncepční. Není totiž důvod zakazovat pořizování rozmnoženiny filmu v kině pro osobní potřebu, zatímco pořizování rozmnoženiny téhož filmu prostřednictvím záznamu jeho televizního vysílání (např. na video), nebo jeho stažení z internetu je povolené.

Další takovou desinformací veřejnosti je přirovnávání neoprávněného užití díla ke krádeži, což je značně zavádějící. Při krádeži ukradená věc jejímu majiteli chybí, ale při užití autorského díla autorovi dílo nechybí. Pouze za jeho užití nedostal zapláceno. Díky vlastnosti, o níž již byla řeč, tedy potenciální ubiquitě nemůže dojít k tomu, že by se dílo ztratilo, dílo pořád existuje a autor si může zpravidla pořídít další rozmnoženinu díla. V případě

krádeže je tomu jinak, ukradená věc jejímu majiteli opravdu (reálně) chybí. Z toho potom plyne další závěr, že neoprávněným užitím díla nedochází ke škodě (díky nehmotné povaze díla se nemá co poškodit), ale k bezdůvodnému obohacení. Právě zamlžováním této zjevné odlišnosti se pak daří autorským organizacím přesvědčovat policii, ale mnohdy i soudce, že užití díla je vlastně krádež a vzniká jí škoda, kterou uplatňují v adhezním řízení.

Problémem na poli osvěty je tak zejména to, že ochranné autorské organizace nerozlišují, ať již z neznalosti nebo záměrně, jednání, které je nezákonné, a které je trestné. Ochranné autorské organizace šíří poselství, že všechna jednání zakázaná autorským zákonem jsou trestná. Přitom tomu tak rozhodně není. Koncepce odpovědnosti za porušení autorského práva a koncepce trestněprávní odpovědnost nejsou totiž totožné a nelze je zaměňovat. Většina nezákonných jednání, kterých se dopouští jednotlivci (nikoli organizované skupiny) na poli autorského práva při užití děl pro osobní potřebu totiž nebude na základě zásady ultima ratio vůbec trestná.

Závěrem lze shrnout, že činnost ochranných autorských organizací, které chrání zájmy autorů, výkonných umělců a dalších subjektů je obecně vzato zcela legitimní. Některé metody, které však tyto organizace při své činnosti používají, nelze v obecné rovině schvalovat. Za zneužití autorského práva lze pak považovat podávání trestních oznámení na rušitele autorských práv za situace, kdy je možné vyřešit věc u civilního soudu. Ochranná organizace se snaží v rámci adhezního trestního řízení dosáhnout na peněžité plnění od rušitele autorského práva tím, že svůj nárok v uvedeném řízení uplatní jako náhradu škody. Právně však uvedenému nároku nelze vyhovět, neboť drtivá většina zásahů do autorského práva nezpůsobuje autorovi škodu, ale jde o bezdůvodné obohacení, přičemž právo na vydání bezdůvodného obohacení v adhezním řízení uplatnit nelze. Díky určitému monopolu při informování veřejnosti ohledně autorského práva se však těmto organizacím mnohdy daří přesvědčit orgány činné v trestním řízení, aby jim vyčíslenou škodu přiznávaly. Bohužel většina soudců okresních soudů, kde se uvedené případy řeší, nemá velké autorskoprávní povědomí o právní povaze nároku, a tak při svém rozhodování dají na právní názor autorských organizací, které sami sebe prezentují jako odborníky na uvedenou problematiku.

Contact – email

advokacie@oou.cz